

Med objektet i centrum

”Detta är inte en pipa. Det är en bild av en pipa”. Denna berömda formulering av den belgiske surrealist René Magritte kan på många sätt sammanfatta seminariet Med objektet i centrum II, som arrangerades av ABM-centrum. Och som ägde rum i Naturhistoriska riksmuseet den 14-15 maj 2009. Utgångspunkten var att utifrån ett urval objekt diskutera v rt sätt att betrakta det visuella kulturarvet i relation till digital förmedling och begreppet kontext.

ABM-institutionerna, det vill säga arkiv, bibliotek och museer, har ansvaret att förvalta, men också förmedla kunskaper om kulturarvet. Och detta arv består av en mängd artefakter eller objekt, från arkivhandlingar och böcker till föremål och konstverk. Stefan Bohman, till vardags chef för Strindbergmuseet och seminariets moderator, talade om fyra mål för ABM-samarbetet: att överbrygga specialistgr nserna mellan olika institutioner, att överbrygga olika vetenskapsinriktningar, att med teknikens hjälp – framför allt i form av digitaliseringsprojekt - överbrygga avståndet mellan det professionella och det allmänna, samt att diskutera digitaliseringens roll för det livslånga lärandet. Men  r detta verkligen möjligt?

Som utgångspunkt för seminariet fanns tre centrala frågor (h r i något nedkortad form):

- Hur kan vi förmedla visuella objekt via Internet så att forskare (och allmänhet) kan få ut så mycket som möjligt av materialet?
- Vad betyder kontexten för det visuella objektets status som historiskt källmaterial?
- Hur påverkar kulturarvsinstitutionerna själva det visuella kulturarvet? Skiljer sig synsätten mellan de olika sektorerna arkiv, bibliotek och museer?

Avsikten var att dessa frågor skulle behandlas genom en rad korta föredrag och efterföljande diskussioner. Presentationerna var framför allt av två slag. Dels fick fem föredragshållare resonera kring ett antal bildobjekt. Dels presenterades en rad pågående digitaliseringsprojekt ur ett konkret produktionsperspektiv.

Att Webben  r ett instrument också f r kulturarvsinstitutionerna med sina ofta stora samlingar av bilder, är en självklarhet i dag. Bilderna och bildsamlingarna har gjorts tillgängliga och n r nu också dem som mera sällan eller aldrig tidigare haft anledning eller intresse att närmare stifta bekantskap med dem. Så långt är allt väl. Men vad är det egentligen som användarna framför sina datorer få tillgång till? Och vad får man inte tillgång till? Till synes enkla frågor, men betydligt svårare att besvara.

En sammanfattning av tv dagarseminariet skulle kunna göras utifrån två reflektioner: För det första spretar diskussionen inom ABM om digitalisering och synen på originalobjekten – men detta återspeglar bara verkligheten. Synen på kulturarvet och digitalisering varierar med olika av institutioner, traditioner, yrkeserfarenheter och utbildning. Ja, själva frågeställningarna i ämnet påverkas av detta. F r det andra, det är viktigt att frågorna tas upp och diskuteras.

Olof Halldin och Mårten Johansson arbetar med olika digitaliseringsprojekt på Kungl. Biblioteket respektive Riksarkivet. Erfarenheterna därifrån visar att det är av grundläggande betydelse att finna generella registreringsprinciper, men att detta på samma gång ofta är mycket svårt. I arbetet att upprätta en gemensam terminologi framträdde stora skillnader mellan folk från olika institutioner. Medan arkiven fokuserar arkivstrukturer och proveniens ställer museer och bibliotek objektet i sig i centrum. Vad är det egentligen viktigt att beskriva för att ge ett digitaliserat objekt en kontext och göra det sökbart? Och hur ska objektet klassificeras? Ska "höns" sortera under biologi eller agronomi?

Från denna grundläggande, men fundamentalt betydelsefulla, aspekt gick spåret vidare till mer övergripande diskussioner om digitaliseringens mer generella effekter för objektet självt och arkivens brukare. Utgångspunkten för specialister skiljer sig åt i den här frågan med akademisk disciplin och profession, och det visades med all tydlighet i de presentationer fem föredragshållare fick göra utifrån sex olika bildobjekt, bland dem en historisk karta från Krigsarkivet, ett brev till Alfred Nobel förvarat i Riksarkivet och en teckning av Gustaf III från Nationalmuseum.

En aspekt som flera av specialisterna lade stor vikt var problemet att kontexten i digitaliserat material ofta är mycket vag, men de gjorde det på ett lite olika sätt. Medan konservatorn Lars Björk betonade fysiska särdrag, som skiftningar i pappret, vattenstämplar och baksidestext, talade konstvetaren Karin Sidén om det nödvändiga i en medvetenhet om objektets subjektivitet: ett konstverk kan sättas in i flera sammanhang, exempelvis hur den har tillkommit eller hur den kommit in till ett museum. Man skulle med andra ord kunna säga att det finns inte *en* kontext, utan många.

Historikern Jonas Nordin ifrågasatte vilket behov digitaliseringsprojekt alls hade för forskare. Om inte materialet är digitalt till sitt ursprung är det, menade Nordin, få forskare som efterfrågar digitalt material, och det finns flera orsaker till detta. För det första kan originalmaterialet innehålla information som svårtligen kommer fram i en digital kopia, för det andra tappas kontexten bort. Att kontexten kan vara problematisk även i analoga arkiv visade dock seminariets huvudtalare, Duncan Forbes från National Galleries of Scotland. Hans föredrag om fotonjärerna Hill och Adamson tog upp hur arkivhållningen för de efterlämnade handlingarna har lett fram till en skev bild deras samarbete och respektive betydelse.

Jonas Nordin framförde dessutom ytterligare argument för skäl till vaksamhet i digitaliseringsprojekt. Historikern behöver ofta stora textmängder, inte enskilda arkiv eller dokument, men har ofta dåliga kunskaper om samlingarna. Och eftersom man som användare är mer utelämnad till funktionaliteten i de nya sökmotorerna än i de gamla förteckningarna, kan digitaliseringen på så sätt osynliggöra snarare än synliggöra. När man uppnått digitalisering av en kritisk massa, riskerar ännu ej digitaliserat material med andra ord att falla i anonymitet och inte användas.

Seminiariets dag två innehöll, förutom Forbes föredrag, tre presentationer om pågående digitaliseringsprojekt: Riksantikvarieämbetets deltagande i K-samsök, en gemensam sökmotor för en rad svenska kulturinstitutioner, och den globala bildsökningssiten Flickr; Riksarkivets, Kungl. Bibliotekets och svenskt ljud- och bildarkivs gemensamma sökmotor

Sondera; och det europeiska Europeana, dit en ett betydande antal kulturinstitutioner i en rad länder knutits. Gemensamt för de här projekten är att de fortfarande i en uppbyggnadsfas, och att mycket återstår att göra. Inte minst återstår många principiella frågor att lösa, som problematiken med kontexten och vem dessa sökmotorer egentligen ska vända sig till och vilka behov dessa brukare egentligen har. Vid en direkt fråga om huruvida brukarna har tillfrågats om detta, blev svaret vagt.

Sammanfattningsvis kan alltså säga att det finns en stor variation inom ABM i synen på digitaliseringens möjligheter och problem. Ett av skälen till detta är förstås att objekttypens art till stora delar förenar, men att det här ändå finns betydande skillnader (t.ex. i möjligheter att visa i original). Men av större betydelse är ändå faktorer som vetenskapsinriktning, utbildning och yrkesinriktning – och här kanske skillnaderna i lika hög grad finns inom som mellan de tre ABM-sektorerna. Vad man dock är överens om är att datorn aldrig kan ersätta originalobjekten. Den kan vara ett värdefullt hjälpmedel och komplement, men all användning av dem måste ske med varsamhet.

Stefan Bohman sade i sitt avslutningsord att vi nu är förbi stadiet där vi digitaliserar för att vi kan, och att vi måste vi fråga oss: "För vem?", "Varför?" och "Hur?" Detta sammanfattar väl det intryck de två dagarnas seminarium efterlämnade. Behöver forskare digitalisering? Om ja, hur då? Hur kan vi nå ungdomar? Hur ska vi kunna kontrollera om digitaliserade objekt används? Ett uppdrag är ju inte med nödvändighet detsamma som ett faktiskt behov; det verkar högst oklart om konkreta användarundersökningar gjorts, och sådana måste ju anses högst relevanta inte minst av ekonomiska skäl. Digitaliseringsprojekt som Europeana handlar om mångmiljonbelopp.

Frågorna om hur vi kan förmedla visuella objekt via Internet så att forskare (och allmänhet) kan få ut så mycket som möjligt av materialet, vad kontexten betyder för det visuella objektets status som historiskt källmaterial och hur kulturarvsinstitutionerna själva påverkar det visuella kulturarvet är viktiga, och viktigt är det också att vi diskuterar dem inom hela ABM-sektorn. Två dagars seminarium gav inte några svar på frågorna, det visade snarare att det är tveksamt om vi egentligen talar om samma saker. Ja, faktiskt om vi talar samma språk. Föredrag och diskussioner visar att det inte finns några gemensamma recept, men frågan är om en sådan patentlösning ens skulle vara eftersträvävärd.

Olikheter är alltså inte bara ett problem, de kan också vara en styrka. En fortlöpande dialog kan göra möjliggöra en breddning av kunskapen. Seminariet visade att behovet av ABM-diskussioner, inte bara rörande digitalisering, är stort. Vi löser inga problem. Men vi pekar på dem, och vi diskuterar dem.

Bo Lundström
Maria Gussarsson Wijk